

ЧАСТИНА ПЕРША

ПОХІД КРИВАВОЇ МОСКВИ

*«Шалійте, шалійте — скажені кати!
Тодуйте шпівонів, будуйте тюрми!
За Волю сто тисяч поборників встанє!
Пірвем, пірвем, пірвем ми кайдани!!!»*

(Українська пісня).

Зневіра запала в серце Петрові ще раніше!.. З того менту, коли здештовані в тяжких боях курені українського війська перед наступом двадцяті переважуючих сил червоної Москви відходили в безладді в напрямку столиці України.

Тяжкий це був відхід! По мерзлих грудках степової землі, по вибоїнах, які вивертали гарматні кола, тягнулись, мов журавлі до вирію, охлялі, голодні козаки... Жодного обозу за собою! Жодних возів чи саней! Кулеметники, висилуючись, котили за собою свої кулемети. Стрільці несли на собі набої. Без кухонь, без якихось запасів їжі. Йшли понуро й мовчки. Ще вчора мали останній бій, в якому наложило головами чимало побратимів. Петро бачив на деяких обличчях виразну резигнацію. Та з чого ж мало бути задоволення! Позаду за ними йшов одвічний лютий ворог, який від одного тільки слова — Україна — скреготав зубами, мордував, палив і нищив усякий прояв українського народу до самостійного життя, всяке стремління його до свободи!

Зневіру, що бачив тепер так виразно Петро на обличчях козаків, він, особисто, відчув далеко раніше! Зневіру до способу боротьби, яким вона велась. Зневіру до проводу, який цю боротьбу вів. Зневіру й до свого народу! Властиво, проводи змінювались. Та не було того, щоб провідники подали собі руку! Щоб стали спільно до боротьби за державність! Навпаки! Кожен нищив другого! Кожен ненавидів другого! Мало ще того! Інші йшли з ворогом! З одвічним лютим ворогом із півночі, який вже сотні років тримав у неволі

Україну й жирував на поті й крові українського народу! Єдналися з ним! Злигувалися з ним! Разом з ним ішли нищити українську державність! Валили її! Це ж недавно пройшло перед Петровими очима! Яка державність не була, але була! Німецький окупант кривдив народ, а кривди ці валили на українську владу! І от повалили! А що доброго з того? Повторюється Велика Руїна! Ніякої влади! Ніякого ладу! Он війську, що кривавиться в боротьбі, ніхто не приходить з поміччю! Ні їжі, ні одягу, ні зброї! Їж, що хочеш! Воюй, чим хочеш! Навіть грошей — ні старшині, ані козакові! Ну й як же тут змагатись? Оце так провід прийшов!.. А український народ? Петро гірко посміхнувся. Солом'яний вогонь! Щоб повалити українську владу — все повстало! Щоб боронити нову українську владу від цілковитого знищення ворогом — на це вже запалу нема! А коли ворог тільки й чекав на братню різанину і пішов на ослаблені українські ряди своєю страшною навалою, тоді «моя хата з краю!»... Насупроти ж навали вийшли тільки нечисленні загони! З-посеред мільйонів — тисячі!.. Названо їх лицарями абсурду! І як же тут здобути волю?..

— Наказ від курінного! — дігнав сотника бунчужний Фесюк. «Змінити вашою сотнею ар'єргардну сотню», — прочитав папірець.

Спинив козаків і, поки проходили мимо інші сотні, віддав кілька наказів.

От і сотник Саенко надходить зі своєю сотнею. Як завжди в добрім гуморі. Побратими привіталися сердечно й щиро. Козаки й собі поставали навколо, в надії почути щось нового. Козаки люблять своїх старшин, коли ті поміж собою в повній згоді.

— Як же там, Федосю, чи мав які пригоди?

— Майже ні! Хоч вибили нас учора большевики з Війтівців, але сьогодні не насадали. До речі! Доброго ми їм дали прочухана! От мій Карпенко, — полпескав сотник по плечах молодого, років дев'ятнадцяти хлопця, що стояв за ним і, почувши своє ім'я, засоромився, мов дівчина. — Цей молодець! Як ми вже відходили, засів із кулеметом у ліску, та як сипанув, так їхня лава й покотилася по снігу... Хочуть української землі? Мають! Чи так я кажу, хлопці? — звернувся до козаків.

— Так, так! Нехай наїдяться! Хоч раз, а вдостасть! — загуло з натовпу.

— Не чув, куди ми маємо відходити? — питався Назаренко.

— Станцію Кодиму маємо обсадити. ~

— А відносно якої зміни, не чув? — Козаки приступили ближче.

— Та ніби Січові Стрільці нам приходять на зміну, але чи то правда? Скільки ж то разів нас обдуровано!..

— Не дуже, видно, десь про нас у Києві журяться!

— Політикують! За міністерські посади журяться, а не за військо!

— Нема кому хіба мобілізацію зробити? Повстання он, чи треба, чи не треба, проти гетьмана зробили! А от, як Москва суне, тепер удома сидять!..

— Нас хай пошлють! Ого! Ми б дядьків в один мент із хатів проти ворога повиганяли б! Чи ж то влади вже нема?

— А чого ж вони до влади перлися, коли ради собі не дають!.. Петро глянув на козаків, що не могли вгомонитись, і аж тепер тільки собі усвідомив, що думки, які вже від кількох тижнів не дають йому спокою, опанували також і козацьку масу... Так, справа цілком ясна! Не підійде на час допомога, не надійдуть свіжі сили — і боротьба буде програна! Столиця вже не за горами! Та, певно, й вона не вдержиться! А що ж буде далі?

— Оттакої, хлопці! Та це вже ми в політику бавимось! — прикрикнув Саенко. — Не нарікайте завчасу! Пам'ятайте: є ще порох у порохівницях! Ще не вмерла козацька мати!

— У сотника правдива козацька кров! — сміявся вже Фесюк.

Саенко зі своїми пішов доганяти полк, а Петро, виславши в бік ворога стежі, з рештою козаків пішов слідом. Так годинами ковзалися по лихих, заметених снігом, дорогах. Ворога не було чути. Зірвав сніг, перейшов у завію, яка налітала з усе більшою силою, біла в лице, засипала колючими сніжинками очі, крутила й вила у снігових заметах.

День клонився д'вечеру. Так хотілося дістатись до теплої хати, кинутися на свіжу соломку й забутись хоч кілька годин голодним, але міцним сном... Та хоч по обидвох боках дороги виросло зі снігу село — це ще не було визначене місце зупинки охоронної сотні, яка собою берегла відступаючий полк.

Село, полтавське село, було заможне. Білі, запорошені снігом хати, виглядали, як лялечки з байки. За хатами відко було великі стодоли, певно, повні всілякого зерна, і різні господарські забудови. Побачивши козаків, на вулицю висипала ціла маса дітвори й перебігала з одного її боку на другий. Громадами стали дядьки, позираючи з-під лоба й не здоровкаючись. Закопиривши губи, парубки в добрих кожухах палили, або крутили цигарки і спльовували згідно просто під ноги козакам...

Петрові не нова була ця картина «революційного» українського села, але це занадто «згідне» ставлення «своїх» на цей раз відчув, після недавніх думок, болючіше, але інстинкт вояка наказав йому бути обережним. Похмурі козаки, поглядаючи на натовп, і собі йшли мовчки... Та бунчужний Фесюк, проходячи біля більшого гурту, не втерлів:

— Бач, як баньки витріщили! Під материні спідниці поховались та й думають, що так і треба! Чекайте! Ще пожалуйте!.. Буде каяття та не буде вороття!

— Не зачіпайсь! — кинув сотник

Та з гурту почули слова бунчужного.

— А звідки це ти такий розумний узявся? — загуло нараз кілька голосів. — Якби ти вдома сидів, та не вештався, то й війни ніякої не було б!

Фесюка наче хто жаром обсипав:

— Якби так усі по хатах сиділи, як ви, чорти, то й України вже ніякої не було б! Лежні ви! Сметанники! Мамини галушкоїди!!!

— Ах ти ж баржуйський запроданець! — обізвався літній уже парубок, що видко був на колишнім фронті і тоді, як його товариші мали на собі кожушки, пишався своєю салдатською сірою шинелею. — За Патлюрою йдете? Ганаралів хочете знов нам насадити!..

— Брешеш! Навпаки! Це царські генерали большевицьку банду ведуть! Ми ж за Україну б'ємося! За волю й землю нашу! А ви вдома сидите, галушками пшеничними обжираєтесь! Чекаєте, поки до вас Москва прийде, щоб чоботи їй лизати! Халуї ви московські! — від'їдався Фесюк.

— Та що він там розбазікався! Замкни йому морду, Дмитре! — загомонів гурт. — У нашому селі та ще й нас лає!

І здорові, як дуби, парубки прибрали загрозливу поставу. Дядьки, почувши крик, і собі посунули з усіх боків.

— А що там такого? — питали дальші.

— А от, патлюрівці у нашому селі та нас ще й лають!.. Окраїну якусь тут вигадують! Поміщиків нам знову хочуть насадити!..

— А нехай ... ік матері йдуть! Та й зі своєю окраїною! — нецензурно пустив, як горохом, здоровенний дядько, висовуючись із натовпу. — В мене два сини в червоній вармії, а вони патякають тут... Нам совети усю землю віддадуть! Бери — скільки хоч! А ганаралів ваших осьдечки маємо!

Дядьки зареготалися.

— Та де ж ти, дядьку, генералів царських у нас бачив? — устрияв і собі сотник, зорієнтувавшись, що тут уже добре попрацювала большевицька пропаганда.

— А в Києві! В ганаральнім комітеті самі ж генерали й сидять! Чого ж він ганаральнім і називається! — горланив дядько.

Сотник згідно махнув рукою:

— З дурнями немає що говорити!

Та Фесюк не хотів уступати: